

RUBEN RAMBOER

John Bellamy Foster over de ecologie van het socialisme

John Bellamy Foster is hoofdredacteur van *Monthly Review*, een onafhankelijk socialistisch tijdschrift en professor sociologie aan de Universiteit van Oregon (VS). Hij publiceerde in 2009 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*.

Ruben Ramboer. *Tallose groene denkers verwerpen de marxistische analyse omdat ze ervan uitgaan dat de marxisten de economie uitsluitend op haar productiviteit benaderen en dat ze zich vooral focussen op groei en de natuur zien als “een gratis geschenk” dat de mensheid in de schoot is gevallen. U bent het niet eens met die visie?*

John Bellamy Foster. Een (eenzijdige) toename van de productiviteit was de voorbije twee eeuwen veruit de overheersende zorg in zowat alle segmenten van het ideologisch spectrum. Karl Marx, de man die in de 19^e eeuw ongetwijfeld de meest gesofisticeerde maatschappelijke analyse maakte van de hachelijke situatie van het leefmilieu, was daarop in vele opzichten een uitzondering. Hij argumenteerde dat al wie produceerde een rationele regeling moesten uitwerken voor de levensnoodzakelijke relatie tussen mens en natuur. Bij die regeling moest het hoogste mogelijke niveau van individuele en collectieve bevrediging worden nagestreefd met het laagst mogelijke energieverbruik. Dat was het eindpunt van zijn kritiek op het kapitalisme en tegelijkertijd een cruciaal onderdeel van zijn definitie van het communisme. Hij wees op de “onherstelbare kloof” die de kapitalistische productiewijze veroorzaakt in de symbiotische relatie tussen mens en natuur. Marx formuleerde in zijn tijd de meest radicale visie over duurzame menselijke ontwikkeling. Hij argumenteerde daarbij dat het onze verantwoordelijkheid was om de aarde voor de volgende generaties als “goede huisvaders” te bewaren en zo te verbeteren. Later sloten andere marxistische denkers (zoals William Morris) zich bij deze ecologische visie aan. Anderen stortten zich op een eng productiegerichte variant van de kapitalistische maatschappij die zou leiden tot de tragische erfenis waarmee de Sovjet-Unie ons vanaf de late jaren dertig van de voorbije eeuw opzadelde. Desondanks waren marxisten – en meer algemeen, socialisten – voortrekkers van de hedendaagse ecologische stromingen. Meer hierover kan je lezen in *Marx’s Ecology*¹ en in mijn recentere boek *The Ecological Revolution*².

Je hoort om de haverklap de stelling verkondigen dat de natuur voor Marx niet veel meer was dan een “gratis geschenk” voor de mensheid. Wie dat beweert vergist zich schromelijk. Alle klassieke economische denkers (Smith, Malthus, Ricardo, Say, J. S. Mill, Marx) noemden de natuur expliciet een “gratis geschenk”. Die visie maakte deel uit van de klassieke economie en werd door de neoklassieke economen overgenomen. Neoklassieke economen, en zelfs vooraanstaande milieueconomen, gebruiken in hun publicaties nog steeds datzelfde begrip. Marx beperkte zich echter niet tot economische wetmatigheden. Hij wilde de wetmatigheden van het kapitalisme als een specifiek historisch systeem vanuit een kritisch standpunt benaderen. Daarom stelde hij – meer dan terecht – dat de natuur *door het kapitaal* als een “gratis geschenk” wordt gezien. De “waardeloosheid” van de natuur maakt volgens hem inherent deel uit van de kapitalistische waardewetten. Marx voerde aan dat in het kapitalisme enkel en alleen arbeid waarde creëert, en dat dit precies de ziekelijke aard van het systeem aantoont omdat de natuur – volgens hem – net zo goed een bron van reële rijkdom is als de arbeid. Ook arbeid is, op de keper beschouwd, een natuurgegeven. Dit onderscheid was geen bagatel voor Marx. In zijn *Kritiek op het Programma van Gotha* gaat hij ermee van start. Hij heeft zware kritiek op de socialisten die niet inzien dat zowel natuur als arbeid absolute bronnen van rijkdom zijn en dat de natuur zelfs de ultieme bron is. Volgens Marx promoot het kapitalisme de privéwinsten door ten dele de openbare (natuurlijke) rijkdommen te vernietigen. Ik heb over dit onderwerp al herhaaldelijk gepubliceerd, onlangs nog in een artikel dat ik samen met Brett Clark schreef en dat verscheen in de *Monthly Review* van november 2009.

R.R. Enerzijds schrijft u dat “trage groei en nulgroei een ramp betekenen voor de arbeidersklasse” omdat de arbeiders dan hun job verliezen. Dat klopt. Maar hoe kan u zich verzetten tegen groei als u weet dat er wereldwijd honger is, armoede en werkloosheid. Anderzijds lijkt u ook de noodzaak van een nulgroei te verdedigen als u schrijft dat “we niet enkel de CO₂-uitstoot moeten verminderen, maar de hele ecologische voetafdruk in rekening moeten brengen. Concreet betekent dat dat de groei op wereldvlak, en vooral in de rijke landen, moet worden afgeremd en misschien wel moet stagneren.” Dat laatste is niet meteen goed nieuws voor de arbeiders in de rijke landen. Hoe kan u die beide visies verzoenen en in hoeverre wijkt uw visie af van die van de ecologen die pleiten voor een “inkrimping”, een negatieve groei en die dus de productie als hoofdoorzaak zien en niet het productiesysteem?

J.B.F. Ja, dat is ongetwijfeld een tegenstelling. Maar het gaat niet om een tegenstelling die ik zelf heb uitgevonden. Het is een tegenstelling die deel uitmaakt van de kapitalistische maatschappij. In het kapitalistische systeem kamp je met een crisis van zodra er geen economische groei meer is of van zodra er een ernstige terugval is (meer specifiek wanneer de winst en de kapitaalsaccumulatie terugloopt of stagneert). Het is een systeem van groeien of sterven. Telkens wanneer er een economische crisis uitbreekt, betekent dat – zoals ik al zei – “een ramp voor de arbeidersklasse” omdat zij het altijd is die voor de kosten moet opdraaien. Vandaag maken we dat op grote schaal mee. Anderzijds is het ook waar dat de ecologische voetafdruk van de hele mensheid vandaag te groot is en dat we allerhande grenzen van de natuur aan het overschrijden zijn. Ook dat is een realiteit en het is een realiteit die alleen maar erger zal worden als we zo exponentieel blijven groeien.

Hoe moeten we omgaan met deze duale economisch-ecologische tegenstelling die inherent deel uitmaakt van het kapitalisme? Ik denk dat het antwoord voor de hand ligt: we moeten het kapitalisme zelf als systeem aanvallen. Mensen hebben een baan nodig, zekerheid, en alle andere denkbare basisbehoeften. Zij moeten ook kansen krijgen om zichzelf als mens verder te ontwikkelen. Maar dat kan allemaal niet langer door al het mogelijke te doen om onze productiecapaciteiten eindeloos op te drijven met de (bijna nooit gerealiseerde) belofte dat er heel wat kruimels van de tafel zullen vallen voor wie onderaan staat. Neen, we moeten ons concentreren op essentiële behoeften, op gelijkheid en op menselijke ontwikkeling.

De visie dat arbeid, met de bedoeling allerhande dingen te “verkrijgen”, deel uitmaakt van de menselijke natuur gaat terug tot Epicurus (een oud-Griekse filosoof waar Marx de grootste bewondering voor had). “Niets is voldoende voor wie voldoende weinig is”, schreef Epicurus. In zijn aanvangsfase stelde het socialisme een egalitaire benadering voor om de menselijke behoeften te bevredigen. De nadruk zou daarbij gelegd worden op een doordachte productiewijze en op collectieve menselijke ontwikkeling. In tegenstelling tot het kapitalisme is er geen inherent conflict tussen het socialisme en het concept van “voldoende”.

R.R. Zijn kapitalisten niet in staat om in te zien hoe acuut het klimaatprobleem is? Zouden zij nooit hun regering onder druk zetten om een groenere politiek te voeren? Tenslotte zijn zij zelf toch ook niet gebaat bij toenemende energiekosten, hogere prijzen voor hun grondstoffen, verliezen door ecologische rampen, sociale onrust, ...

J.B.F. Sommige kapitalisten beginnen zich hiervan bewust te worden. Maar omdat ze nu eenmaal kapitalisten zijn en dus personificaties van het kapitalisme (een systeem van inherente waardeaccumulatie), is het hun taak winsten, kapitaal en rijkdom te accumuleren. Als vertrouwensman van de aandeelhouders is de belangrijkste verantwoordelijkheid van de CEO de belangen van zijn aandeelhouders te behartigen. Dat kan maar één ding betekenen: hij moet ervoor zorgen dat het bedrijf groeit. Je zou je een bedrijfsleider kunnen voorstellen die, in een vlaag van zinsverbijstering, zou gaan denken dat het milieu belangrijker is dan de winsten die zijn bedrijf moet maken. Zo lang hij dat alleen maar af en toe denkt, zal geen haan er naar kraaien. Maar van zodra hij zijn beleid zou aanpassen aan die groene visie, zouden zijn verontwaardigde aandeelhouders hem meteen aan de deur zetten. Bedrijven zijn accumulatiemachines. Zo eenvoudig is dat. Geen enkele vorm van ecologische

schade zal daar ook maar één jota aan veranderen. Het systeem kan geconfronteerd worden met hoge grondstofkosten (neem bijvoorbeeld de toenemende brandstofprijzen). Als ze geconfronteerd worden met een toenemend kostenplaatje, zullen ze desnoods alles ondersteboven keren om hun winsten te verzekeren. Maar de gedachte dat zij hun ecologische voetafdruk zouden willen verminderen druist in tegen de ware aard en de logica van het kapitaal.

R.R. *In uw artikel Why Ecological Revolution?³ schrijft u dat “voor de anti-imperialistische beweging de belangrijkste taak zou moeten zijn een toenemend verzet te organiseren tegen de uitgaven voor militaire doeleinden (...) en een einde te maken aan de regeringssteun voor de landbouwindustrie.” Maar onder het kapitalisme zal dat onvermijdelijk leiden tot ontslagen en ander jobverlies in de geïndustrialiseerde landen. De grootste slachtoffers zullen dus alweer de armere lagen van de bevolking zijn. Hoe kunnen marxisten van uw stelling een klassenkwestie maken en niet zomaar een zorg van de middenklasse?*

J.B.F. Ik denk niet dat men deze kwestie kan herleiden tot zomaar een probleem voor de middenklasse of tot een probleem dat alleen de middenklasse zou aanbelangen. We leven in een geglobaliseerde wereld. De meeste mensen van de werkende klasse leven in de ontwikkelingslanden. Ze worden kort gehouden door de militaire macht van de geïndustrialiseerde, imperialistische landen. Verzet tegen het militarisme en tegen andere imperialistische krachten – vooral dan de multinationale ondernemingen – is dan ook volledig in het belang van de werkende klasse. Het is precies dat wereldproletariaat dat vandaag wereldwijd de meest revolutionaire klasse vormt. Dat merk je aan de onophoudelijke strijd in Latijns-Amerika, Azië en Afrika. Wie vandaag nog in engnationalistische termen over de arbeidersklasse praat, slaat de bal grondig mis. Het huidige systeem achter de imperialistische macht (die, als het erop aankomt, niet aarzelt om geweld te gebruiken) houdt de loon- en arbeidsvoorwaarden van de arbeiders in de ontwikkelingslanden doelbewust laag waardoor er op zijn beurt een neerwaartse druk ontstaat op de lonen in de VS en in andere rijke landen. In de VS worden de soldaten die dit soort opdrachten moeten uitvoeren hoofdzakelijk gerekruteerd in de lagere sociale regionen van de bevolking. Zij behoren dus tot de arbeidersklasse. Een onevenredig grote groep van hen komt uit etnische of raciale minderheidsgroepen en heeft sympathie voor de wereldwijde strijd van niet-blanke medemensen. Zij zouden tot de conclusie kunnen komen – en het zou niet de eerste keer zijn – dat ze misschien wel willen sterven voor hun land maar niet voor imperialistische ondernemingen. De werkende mensen in de VS zijn wanhopig op zoek naar alternatieve vormen van tewerkstelling die vandaag niet bestaan. Wat nodig is zijn nieuwe arbeidskansen maar dan niet in de destructieve sectoren van oorlog en imperialisme maar in sectoren die te maken hebben met menselijke ontwikkeling, met maatschappelijk welzijn, met milieubescherming, enz. Het klopt natuurlijk dat arbeiders slag om slinger te horen krijgen dat zij hun aan zullen verliezen als zij niet akkoord gaan met de militaire uitgaven of wanneer ze zich verzetten tegen verdere verloedering van het milieu (door zich bijvoorbeeld te verzetten tegen het opstarten van oliebooringen in wildreservaten in het Noordpoolgebied). Je kunt deze dreigementen niet anders catalogiseren dan als “chantage” en je moet je er dus tegen verzetten.

Ook van de agro-industrie kun je niet zeggen dat zij voor extra werkgelegenheid zorgt. Integendeel: wereldwijd verdwijnen er alsmat meer banen in de landbouw: boeren uit de derdewereldlanden worden onteigend, arbeidsbesparende technologieën worden ingevoerd en het milieu wordt verder vernietigd. Het voedsel wordt er misschien goedkoper door, maar daar staan enorme sociale en milieukosten tegenover die beschouwd worden als “externe omstandigheden” en dus niet worden opgenomen in de boekhouding. De agro-industrie heeft bewezen dat zij op een ecologisch bijzonder onefficiënte manier voedsel produceert, maar dat zij er wonderwel in slaagt de toplui van de productieketen onnoemelijk te verrijken ... wat uiteraard haar belangrijkste doelstelling is.

R.R. *Heel wat mensen hopen dat er tijdig technologische oplossingen zullen opduiken voor het klimaatprobleem: betere energie- en CO₂efficiëntie bij het productie- en consumptieproces, milieuvriendelijker huishoudtoestellen, groene energie, ... Hoe ziet u dat?*

J.B.F. Een grotere energie-efficiëntie en een lagere CO₂-uitstoot zijn op zich uiteraard prima. Maar op dat vlak steekt het systeem, vooral op macroniveau, stokken in de wielen. Wat het monopoliekapitalisme in overvloed produceert is *junk*, rommel. Die productie slurpt enorme hoeveelheden energie en grondstoffen op. Daarnaast is er de tegenstelling dat we het energieverbruik per geproduceerd stuk wel kunnen verlagen, maar dat het ultieme doel van het kapitalisme blijft om de totale productie te vergroten. Die toename van de totale productie doet meteen alle voordelen van de ecologische besparing per stuk teniet. William Stanley Jevons stelde al in de jaren 1860 vast dat elke nieuwe stoommachine efficiënter was dan het vorige exemplaar en dat er dus minder steenkool nodig was om dezelfde productie te realiseren. Het verwonderde hem dan ook dat de globale vraag naar steenkool maar bleef toenemen. Uiteraard was dat te wijten aan het feit dat elke toename van de efficiëntie automatisch leidt tot grotere accumulatie. Meer efficiënte stoommachines leidden dus tot de productie van meer en grotere stoommachines. Alles bij elkaar veroorzaakten efficiëntere stoommachines een grotere vraag naar steenkool en dus ook een toename van de steenkoolproductie. We noemen dit verschijnsel de “Paradox van Jevons”. In een kapitalistisch systeem kan je er niet aan ontsnappen.

R.R. *Er zijn ook wildere, meer futuristische technologische scenario's in omloop zoals het opvoeren van de reflectie van zonnestralen in de ruimte (door witte eilanden te creëren of via satellieten) of door de koolstof uit de CO₂ in de lucht weg te filteren en die als meststof te gebruiken voor de aarde of door de oceanen te bemesten met ijzer zodat er een grotere algenproductie ontstaat die op haar beurt de overtollige CO₂ kan absorberen. Wat is uw mening over dit soort oplossingen?*

J.B.F. Het gaat hier om pseudorevolutionaire technologische alternatieven die het kapitalisme naar voor schuift. De machthebbers beseffen almaar meer dat het systeem zonder drastische wijzigingen, zonder afstand te nemen van de “normale gang van zaken” geen oplossingen biedt voor de klimaatopwarming noch voor alle andere milieuproblemen. Maar in plaats van op zoek te gaan naar veranderingen in de sociale relaties van het productieproces – dat wil zeggen in plaats van de noodzaak in te zien van een ecologische revolutie die de fundamenteën van het systeem ondersteboven gooit – zoeken de gevestigde machten hun heil in groots opgezette technologische trukendozen. Om het gevaar van dergelijke vormen van geochemie en -fysica te kunnen schatten, moeten we rekening houden met de onvoldoende gekende complexiteit van de evenwichtsprocessen op onze aarde. Er zijn er die beweren dat we ijzervijlsel moeten dumpen in onze oceanen waardoor er meer algen zouden komen die op hun beurt de overtollige CO₂ uit de lucht kunnen opnemen. Maar dergelijke maatregelen zouden heel andere gevolgen kunnen hebben zoals uitdijende dode zones in onze oceanen (oceananoxie). Als we onze planeet willen “ombouwen” zullen we onvermijdelijk grotere, meer bedreigende vormen van wat Marx “metabolische kloven” noemde creëren, die allerhande complexe onvoorspelbare neveneffecten veroorzaken. Hier betreden we de weg van de waanzin: de leerling-tovenaar die plots verheven wordt tot de meester van de hele planeet. Nobelprijswinnaar en dampkringchemicus Paul Crutzen stelt dat we zwavel in de atmosfeer kunnen dumpen met kanonnen of vliegtuigen. Die zwaveldampen zouden een deel van de zonnestralen kunnen opvangen en de opwarming van de aarde afremmen. Als het economisch systeem echter maar blijft groeien, zouden we de hoeveelheid zwavel die we de lucht in blazen jaar na jaar exponentieel moeten verhogen terwijl we er geen flauw besef van hebben wat de gevolgen kunnen zijn van een dergelijke grootschalige ingreep in de aardse atmosfeer. Koolstofverwijdering – als die technologie ooit van de grond komt – zou kunnen helpen, maar het zou uiteraard geen oplossing bieden voor de onderliggende oorzaak van het probleem.

R.R. *Handel in emissierechten – Cap and trade – is voor sommige ecologen de magische oplossing voor het klimaatprobleem (op voorwaarde dat de emissierechten bij opbod worden verkocht en niet gratis uitgedeeld worden). Dat*

systeem maakt deel uit van het Kyotoprotocol. Het idee is een maximumniveau te bepalen, een cap (limiet) voor de uitstoot van alle broeikasgassen waardoor de bedrijven die het meest vervuilen emissierechten zouden moeten kopen van wie minder vervuult of ze zouden hun te grote emissies moeten compenseren door te investeren in groene projecten in de ontwikkelingslanden. Omdat er een duidelijke uitstootlimiet werd vastgelegd, lijkt dit een effectief systeem, of niet?

J.B.F. *Cap and trade* en alle andere systemen waarbij emissierechten worden verhandeld, hebben bewezen dat ze op het vlak van uitstoot van broeikasgassen weinig resultaten opleveren. Het systeem heeft niet voor een vermindering van de emissies gezorgd in de Europese Unie. Een *cap* is theoretisch een emissieplafond, maar het werkt eerder als een bodem, zodat als het een of ander individu of bedrijf minder CO₂ uitstoot, een andere partij probleemloos méér mag uitstoten zolang de gezamenlijk vooropgestelde limiet maar niet overschreden wordt. *Cap and trade* wordt verondersteld te verzekeren dat er nooit méér zal worden uitgestoten dan de gestelde limiet. Maar omdat er allerhande “compensaties” in het spel zijn die werken als middeleeuwse aflaten is die officiële limiet een lachertje. Door dat systeem van compensaties wordt de limiet altijd overschreden. Bovendien leidt het vaak tot eindeloos loven en bieden tussen bedrijven en regeringen. Het is ook bijzonder moeilijk om in dit domein regels op te leggen en ze te laten respecteren. Er bestaat geen mechanisme – en het is allicht onmogelijk er een te bedenken – om de juiste compensatie te bepalen voor projecten in de derde wereld. In de VS-wetgeving over *cap and trade* die in juni 2009 werd goedgekeurd in het Huis van Afgevaardigden werden talloze uitzonderingen opgenomen, bijvoorbeeld voor de steenkoolmaatschappijen. Door allerhande manipulaties en de bijna barokke complexiteit van het document telt de wet bijna 2.000 bladzijden. De VS weigerden bovendien een verkoop per opbod en baseerden, met een soort grootvaderachtige goedhartigheid, de emissierechten voor de bedrijven op hun eerdere uitstoot. Omdat het hier om een marktgericht benadering gaat, lijkt het eerst en vooral op groei gericht te zijn.

Op dat niveau is het vrij succesvol: het zorgt voor hogere winsten en richt zich op wat men de *subprime carbon market* is gaan noemen. Dat verklaart waarom de *cap and trade* in zakenmilieus op enige sympathie kan rekenen. Maar als maatregel tegen de opwarming van het klimaat is het, om het met de belangrijkste VS-klimatoloog James Hansen te zeggen, “ten dode opgeschreven”.

R.R. *Het is merkwaardig dat u pleit voor een CO₂-belasting en voor een geleidelijke maar volgehouden verhoging van de olieprijs. Veel socialisten zullen dit interpreteren als een bijzonder asociale maatregel omdat CO₂-belastingen directe belastingen zijn en geen progressieve belastingen die gelinkt zijn aan het inkomen.*

J.B.F. Als je de ernst van de toenemende klimaatopwarming bekijkt, is het duidelijk dat we vandaag iets moeten doen – als we er tenminste van uitgaan dat het de moeite waard is om onze planeet en al zijn bewoners te redden. Een van de meest effectieve manieren om de uitstoot van CO₂-gassen in de schoot van het huidige systeem te beperken is de prijs van de uitstoot te verhogen via extra belastingen. Volgens mij heeft Hansen op dit vlak veruit het beste voorstel gelanceerd. Het is een voorstel dat ook rekening houdt met klassenbelangen. Hij noemt het *fee and dividend* (belasting en dividend). Het gaat om een belastingstarief op fossiele brandstoffen die geïnd wordt aan de bron (de mijnschacht, de invoerhaven, de fabriek van het producerende bedrijf, ...). In zijn voorstel zou 100 % van de opbrengst als een soort maandelijks dividend aan iedereen worden uitgekeerd. Het zou dus op geen enkele manier in handen komen van de staat (die een te gemakkelijke prooi is voor de financiële belangengroepen) of van kapitalisten. Omdat de meeste individuen per capita een lagere ecologische voetafdruk hebben dan het gemiddelde, zouden de dividenden die zij krijgen groter uitvallen dan de prijsstijgingen die de bedrijven hun klanten aanrekenen om de ecobelasting die zij aan de bron betaalden te compenseren. Die benadering zou ook aanzetten tot spaarzaamheid op het niveau van de consument omdat wie zijn ecologische voetafdruk vermindert, meer maandelijks dividend zou opstrijken. De brontaks zou geleidelijk ook opgedreven worden. Hansen gelooft in de eenvoud en de doorzichtigheid van deze benadering en omdat de overgrote meerderheid van de bevolking er wel bij zou varen, lijkt een

potentieel brede publieke steun voor dit voorstel mogelijk. Een steenrijke heer als Al Gore die in een riante villa woont (om over een echte superrijke als Bill Gates nog te zwijgen) zou slechts een piepklein dividend krijgen omwille van een grote individuele ecologische voetafdruk. Gewone werkmensen echter zouden in verhouding tot hun kleine ecologische voetafdruk een groot dividend opstrijken. Het gaat hier dus duidelijk om een maatregel die progressief herverdeelt: van rijk naar arm.

R.R. *Volgelingen van Malthus denken dat er te veel mensen op aarde zijn. Volgens hen moeten we gewoon minder kinderen krijgen en maatregelen treffen om de wereldbevolking terug te dringen tot een acceptabel niveau dat geen bedreiging meer vormt voor de planeet ...*

JBF: Ik denk dat je Malthus hier te veel ophemelt. Ondanks zijn reputatie maakte hij zich geen enkele zorg om het milieu. Hij heeft het woord “overbevolking” overigens nooit gebruikt want dat zou in tegenspraak zijn geweest met zijn theorie (die ging over de absolute noodzaak van een evenwicht tussen de inwoners van een land en de voedselbevoorrading). Zijn grootste zorg was het klassensysteem van zijn tijd te rechtvaardigen. Maar het klopt dat er zogenaamde neomalthusianen zijn die dit soort argumenten gebruiken die u aanhaalt.

Als er niets verandert, spreekt het voor zich dat hoe meer mensen er op aarde zijn, hoe moeilijker onze planeet het krijgt om die last te dragen. Algemeen gesproken zou een stabilisering en zelfs een vermindering van de wereldbevolking een goede zaak zijn. In de meeste geïndustrialiseerde landen leidden de demografische ontwikkelingen vanaf een zeker niveau van economische ontwikkeling tot een alsmaar kleinere bevolkingstoename die zelfs de nulgroei benadert. De meeste arme landen zitten nog ver van deze fase omdat ze het nog steeds met een bijzonder lage levensstandaard moeten stellen. Dat is natuurlijk te wijten aan het feit dat het leeuwendeel van hun economisch *surplus* hen wordt onttrokken door de ongelijke ruilvoet. Toch kenden sommige arme landen een met het Westen vergelijkbare demografische ontwikkeling ondanks een lage economische groei. Dat geldt bij uitstek voor Cuba dat in zijn beleid het accent legde op onderwijs, gelijkheid en vrouwenrechten (ondermeer op het vlak van de procreatie).

Maar het allerbelangrijkste dat we in deze context moeten vooropstellen is dat de bevolkingstoename verre van de belangrijkste factor is van de milieuverloedering. Demografische studies van de Verenigde Naties voorspellen dat de wereldbevolking zich tegen het einde van deze eeuw om en bij de 12 miljard zal stabiliseren. Maar de economische productie – die ongeveer zeven keer sneller toeneemt dan de bevolkingsgroei – en die zich naar verwachting niet zal stabiliseren, is een veel en veel belangrijker probleem dan de bevolkingstoename. De belangrijkste bedreiging voor de planeet is de onstuitbare groei van de economie.

In gesprekken met mensen die vooral de nadruk leggen op de bevolkingstoename, is het belangrijk het accent te leggen op de ongelijkheid. Een baby die geboren wordt in een rijke familie in de VS verbruikt oneindig meer natuurlijke rijkdommen dan een baby die op de wereld komt in een arme familie in Bangladesh. De gezamenlijke rijkdom van de twee rijkste individuen van de VS (Bill Gates en Warren Buffett) overschrijdt ruimschoots het inkomen van de 160 miljoen inwoners van Bangladesh. Wie de ecologische problemen benadert door alleen maar neuzen te tellen zal nooit doordringen tot de kern van de zaak.

R.R. *In Europa wordt de verantwoordelijkheid voor de opwarming van de aarde vooral gelegd bij Jan Publiek. “Om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan moet iedereen zijn duit in het zakje doen,” lijkt het dominante motto van wie het beleid uittekent. Nu eens met dwang, dan weer met stimuli wordt de man in de straat tot maatregelen gedwongen (hij moet zijn afval sorteren, hij moet zijn huis beter isoleren, ...). Maar het gaat allemaal om maatregelen die in vergelijking met de*

ernst van de situatie volkomen ontoereikend zijn en enkel betaalbaar zijn door mensen met een relatief hoog inkomen. Wat kunnen de gewone mensen eigenlijk doen?

J.B.F. Het idee dat wij allemaal in dezelfde boot zitten en allemaal even verantwoordelijk zijn, is enkel zinvol als we allemaal even veel te zeggen zouden hebben over de bestaansmiddelen en de manier waarop we produceren. Dat is overduidelijk niet het geval. De 400 rijkste VS-burgers, allemaal miljardairs, verdienen samen even veel als de onderste helft van de nationale inkomensschaal en dat gaat om zo'n 150 miljoen mensen. De rijkdom van de eerste groep bestaat hoofdzakelijk uit kapitaalvermogen (aandelen, obligaties, onroerende goederen, ... met andere woorden, zij bezitten de productiemiddelen. De rijkdom van de tweede groep bestaat haast uitsluitend uit loon of vervangingsinkomens. Je kunt toch niet naast de enorme economische kloof kijken die beide groepen van elkaar scheidt en naast de maatschappelijke ontwikkelingen die daar het gevolg van zijn.

Het klopt dat Jan Publiek moet kiezen hoe hij met zijn afval omgaat, bijvoorbeeld of hij selecteert of niet. Maar het huishoudelijk afval dat in de VS lokaal wordt opgehaald maakt slechts 2,5 % uit van de totale Amerikaanse afvalberg. Al de rest is industrieel afval, restanten van bouw- en afbraakwerken en het zogenaamde "speciale afval" zoals dat van de mijnbouw. Dat maakt duidelijk dat de belangrijkste maatschappelijke beslissingen over het leefmilieu uiteindelijk genomen worden door wat Marx "de verborgen hemel van de productie" noemt die alles domineert. Hij staat boven het bereik, boven de controle en zelfs boven het bewustzijn van de overgrote meerderheid van de bevolking. Mensen kunnen natuurlijk "groener" gaan leven door bewuster te consumeren en zorgvuldiger om te gaan met het afval dat ze produceren, maar de maatschappelijke consumptierelaties zijn grotendeels afhankelijk van de productierelaties en niet andersom. We kennen dit als "het afhankelijkheidseffect" van Galbraith. Het komt erop neer dat het productieprobleem op de eerste plaats moet komen in onze zoektocht naar een ernstige oplossing. En zo belanden we automatisch terug bij het socialisme.

R.R. *Denkt u dat een overgang naar een economie die beduidend minder CO₂ uitstoot op korte termijn mogelijk is? Greenpeace lijkt daarin te geloven en streeft naar een 100 % CO₂-vrije energieproductie tegen 2050. Een socialistische economie is noodzakelijk maar wat kan en moet de staat op korte termijn doen?*

J.B.F. Het initiatief van Greenpeace is belangrijk. We zitten in de alles behalve benijdenswaardige positie dat als we de maximumnorm van 350 ppm CO₂ willen bereiken (en die norm is noodzakelijk als we een catastrofale klimaatsomwenteling willen voorkomen) de rijke landen hun CO₂-uitstoot tot bijna nul moeten reduceren en bovendien ook nog eens negatieve emissies moeten genereren (door CO₂ aan de atmosfeer te onttrekken via herbebossing en duurzame landbouw). Zoals de zaken er vandaag voor staan, in combinatie met dit economisch systeem, mag je een oplossing vergeten. De overgang naar een CO₂-loze economie is onder het huidige kapitalisme volkomen uitgesloten. Het systeem eist nu eenmaal een hoge productie en dito groei- en winsteijfers. Met technologische vernieuwingen alleen zullen we er binnen de huidige kapitalistische privéparameters nooit komen. Dat werd, naar mijn mening, onweerlegbaar aangetoond door de recente publicaties van de econoom Minqi Li. Ik verwijs daarvoor ondermeer naar het artikel dat hij dit jaar schreef voor *Development and Change*⁴. De sociale relaties (de productiewijze) moet veranderen. Wat wij moeten promoten is een ecologische revolutie, gericht op een duurzame

"Capitalism, Climate Change, and the Transition to Sustainability: Alternative Scenarios for the US, China, and the World", *Development and Change*, speciaal Forumnummer, vol. 40, nr. 6 (december 2009), p. 1039-1062.

menselijke ontwikkeling, die de aarde kan redden. Een revolutie die duidelijk maakt dat het kapitalisme daar niet toe in staat is en dat het zelfs de belangrijkste oorzaak is van het dreigende failliet van deze planeet, kortom een revolutie die het

kapitalisme zelf onderuit haalt. Ik wil er tussendoor nog even op wijzen dat de klimaatsverandering slechts één van de vele bedreigingen vormt voor onze planeet. Er zijn er nog een hele boel meer zoals de verzuring van de oceanen, de bodemverschraling, de woestijnvorming, het zoetwatertekort, het massale uitsterven van planten- en diersoorten, de chemische vervuiling, de bedreigende cycli van stikstof en zwavel, enz. Al deze problemen – allemaal – vinden ze hun oorsprong in onze huidige productiewijze. De enige oplossing die het kapitalisme voor deze problemen heeft is die van Samson: die Bijbelse krachtpatser haalde de zuilen van de tempel onderuit en kwam daarbij zelf om het leven. Neen, er is maar een oplossing: de ecologie van het socialisme.

Een verkorte versie van dit artikel verscheen in het weekblad *Solidair* van 26 april 2010.

John Bellamy Foster publiceerde in 2009 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*, Monthly Review Press. Hij is de auteur van heel wat studies en boeken: zie <http://www.monthlyreview.org/>.

Noten

1 John Bellamy Foster, *Marx's Ecology: Materialism and Nature*, Monthly Review Press, 2000.

2 *The Ecological Revolution: Making Peace with the Planet*, Monthly Review Press, 2009.

3 “Why Ecological Revolution?” *Monthly Review*, Vol. 61, nr. 4, januari 2010.